

FLOTILA DRUGOG POMORSKOG OBALNOG SEKTORA OD FORMIRANJA DO POVLAČENJA IZ HRVATSKOG PRIMORJA NA DUGI OTOK

Odmah nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. i u Hrvatskom primorju stvoreni su uvjeti za formiranje mornarice narodnooslobodilačke vojske.

Od Lučkog zapovjedništva NDH, koje je do tada postojalo u Crikvenici, a čije je ljudstvo na čelu s komandantom korvete Jurom Bonačijem i do tada surađivalo s NOP-om, formirana je već sljedećeg dana nova partizanska komanda, koja za nekoliko sljedećih dana dobiva naziv Komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru, a na njezinu čelu nalazi se i dalje Juraj Bonači.

Poučena iskustvom ranijeg djelovanja Prvog mornaričkog odreda koji je bio formiran u Podgori, ispod Biokova, u rujnu 1942. i njegovim akcijama protiv talijanskih okupatora, Komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru kao jedan od prvih zadataka postavlja stvaranje flotile naoružanih brodova za zaštitu oslobođenog teritorija i pomorskog prometa između otoka i obale.

Prva flotila naoružanih brodova sastojala se od nekoliko ribarskih brodova i drugih manjih motornih čamaca koji su se zatekli na oslobođenoj obali i bili su naoružani.

Tih je dana u Crikvenicu uplovio brzi motorni čamac Tvornice torpeda iz Rijeke, kojim su radnici te tvornice pobjegli na oslobođeni teritorij i priključili se NOV-i. Taj čamac odmah je naoružan jednim teškim mitraljezom i s dva puškomitraljeza i dobio ime »PARTIZAN I«, a za komandanta postavljen je pomorski kapetan Marijan Pajkurić (koji je kasnije poginuo prilikom njemačkog bombardiranja Senja). Također su naoružana i dva crikvenička tunolovca »JADRAN« i »MARJAN« i oni su dobili imena »PARTIZAN II« i »PARTIZAN III«, a komandanti su Rudolf Deželjin, bivši poručnik korvete, koji preuzima i dužnost komandanta flotile, te pomorski kapetan Nereo Milin.

Međutim, teška situacija u prehrani stanovništva zahtijevala je da se dva crikvenička ribarska broda ubrzo razoružaju i da nastave ribariti i loviti ribu. Umjesto njih naoružan je jedan ribarski brod koji je doveden sa Lošinja. On je nosio naziv »PARTIZAN II«, a nešto kasnije kao »PARTIZAN III« naoružan je rapski ribarski brod »KRIŠTOFER«, popularno zvan »KUGINA JAHTA«. Na Lošinju je opreman i naoružavan još jedan ribarski brod kao »PARTIZAN IV«.

Akcije prve flotile II. POS-a

Glavni zadatak brodova ove flotile bio je patrolna služba radi izviđanja i sprečavanja neprijatelja da proдре u Podvelebitski kanal, i to na liniji Kraljevica—Martinšćica a u senjskim vratima na liniji otok Prvić—Baška—Lopar. Patroliranje se obavljalo jednim do dva patrolna čamca. Patrolni čamci također prevoze mornaričku pješadiju, koja svake noći zaposjeda položaje na rtu Oštro u Kraljevici, te kod Urinja i uvale Sršćica na kostrenskoj obali.

U noći 15/16. rujna 1943. »PARTIZAN I« izvršio je prepad na riječku luku radi uznemiravanja neprijatelja. Brod je iz Crikvenice plovio uz obalu Krka i Cresa, zatim prema Opatiji, a onda ravno na riječki lukobran. Na njemačke položaje na lukobranu otvorio je vatru iz dva mitraljeza i onda se povukao. Nijemci su tek tada otvorili vatru u pravcu »PARTIZANA I«, ali bez ikakvog rezultata.

Neposredno prije kapitulacije Italije jedna četnička grupa, koja se s Talijanima povlačila iz Like, stigla je preko Senja u Selce, a odatle su se prebacili najprije na Krk, a onda na Lošinj, u želji da se predaju savezničkim snagama koje su bile u Italiji. Stab XIII. primorsko-goranske divizije planirao je likvidaciju te četničke grupe na Lošinju i sa snagama Komande mornarice za Hrvatsko primorje i Istru pripremao je desantnu operaciju.

U toj do sada najvećoj partizanskoj desantnoj operaciji sudjelovali su bataljon »Matija Gubec« iz sastava XIII primorsko-goranske divizije i transportni brodovi mornarice »Lav«, »Slavija«, »Makarska« i m/b »Dva brata«, te četiri ribarska broda. Zaštitu konvoja kojim su prevožene trupe obavljali su patrolni čamci »PARTIZAN I« i »PARTIZAN II«.

Čitava operacija trajala je od 22—26. rujna 1943, a samo iskrcavanje trupa na Lošinj izvršeno je u noći između 23. na 24. rujna, kada je svladan otpor četnika i Lošinj je oslobođen i pripojen matici zemlji.

Neposredno prije odlaska na akciju za oslobođenje Lošinja 23. rujna 1943. u jutro »PARTIZAN I« patrolirao je u Senjskim vratima te ga je ispred Senja napao jedan njemački avion tipa »Štuka«. Posada partizanskog broda pod komandom Marijana Pajkurića prihvatila je borbu i otvorila vatru na avion. Štuka se nekoliko puta obrušavala na »PARTIZAN«, ali je brzi čamac cik-cak vožnjom izbjegavao napade i istodobno gađao avion. U jednom momentu iz aviona se pojavio dim i on je nestao za horizontom prekinuvši napad na partizanski brod. Na brodu je samo jedan mornar bio lakše ranjen.

Nekoliko dana kasnije patrolni brod »PARTIZAN III« vodio je ispred Kostrene prvu pomorsku bitku s njemačkom motornom torpiljarkom.

Tih rujanskih dana Nijemci su na Rijeci imali jedan manji razarač i nekoliko motornih torpiljarki i patrolnih čamaca. Pripremali su se za izviđanje Planinskog kanala radi otkrivanja naših položaja na obali zbog planiranog napada u cilju ponovnog okupiranja naše obale.

Zbog toga naredeno je komandantu flotile Rudolfu Deželjinu da s »PARTIZANOM III« isplovi za Kraljevicu i postavi zasjedu njemačkoj motornoj torpiljarki, koja je svakog jutra patrolirala do ulaska u bakarski zaljev.

»PARTIZAN III« pod komandom Nerea Milina postavio je zasjedu u Urinju. Kad se njemački brod približio urinjskom pristaništu, otvorena je na njega vatra, a on se udaljio od obale i onda stao. »PARTIZAN III« isplovio je i nastavio napadati, ali ga je njemački brod sasuo uraganskom vatrom

te se »PARTIZAN III« pred nadmoćnim neprijateljem morao povući u Kraljevicu.

Bio je to prvi okršaj s njemačkim ratnim brodovima i dobro iskustvo za partizane koji još nisu imali iskustva u borbi na moru.

Nakon desanta na Lošinj naoružani brodovi flotile Komande mornarice za Hrvatsko primorje i Istru sudjelovali su i u osiguranju brodova konvoja u desantu na Karlobag, koji su također izvršile jedinice XIII primorsko-goranske divizije radi likvidacije ustaškog garnizona.

Njemačka ofenziva i zauzimanje naše obale i otoka

U svojim planovima za ponovno zauzimanje naše obale i otoka na sjevernom Jadranu Nijemci poduzimaju operaciju »Velkenbruch« i 8. listopada 1943. zauzimaju Crikvenicu. Komanda mornarice za Hrvatsko primorje i Istru napušta Crikvenicu, i nakon više premještanja iz mjesta u mjesto konačno se smješta u Senju. U daljnjem njemačkom osvajanju obale iskrcavaju se 13. studenog 1943. na otoke Krk, Cres i Lošinj i zauzimaju ih i na obali dopiru do Novog Vinodolskog.

Prilikom napuštanja Lošinja zarobljeni su naoružani brodovi »PARTIZAN III« i »PARTIZAN IV«, dok je »PARTIZAN I« napušten oštećen na Krku. Zbog toga Štab II. pomorskog obalnog sektora (naziv ranije Komande mornarice za Hrvatsko Primorje i Istru) pristupa formiranju nove flotile.

Formiranje nove flotile

Nakon potrage za odgovarajućim brodovima pronađena su četiri ribarska broda koje se odlučilo naoružati. To su slijedeći brodovi:

PČ 1 »Jadran«, kočar, vlasništvo Benjamina i Nikole Šestana iz Novalje na Pagu, nosivosti oko 25 tona, brzine 7 čvorova, naoružan jednim mitraljezom i jednim puškomitraljezom, posada je imala 7 članova, komandant je bio Henrik Tončić, a zamjenik Miljenko Šojić.

PČ 2 »Macola«, brod za prijevoz ribe tvornice konzervi u Lošinj, vlasništvo Igidija Mazzele iz Genove. Zaplijenjen u Lošinj, nosivosti 30 tona, brzine 7 čvorova, naoružan jednim mitraljezom i puškomitraljezom. Posada je imala 8 članova, a komandant je bio Petar Turčić, zamjenik komandanta Viktor Žgur.

PČ 3 »Škampo«, ribarski brod, vlasništvo Trailanija iz Zadra, nosivosti 20 tona, brzina 8 čvorova, naoružan jednim protuavionskim mitraljezom, jednim mitraljezom i lakim bacačem. Posada je imala 7 članova, komandant je bio Miroslav Dragustin, a zamjenik komandanta Ante Jerković.

PČ 4 »Junak«, kočar, nosivosti 15 tona, brzine 8 čvorova, vlasništvo Ante i Ivana Fabijanića iz Šimuna na Pagu. Naoružan jednim mitraljezom i jednim puškomitraljezom. Posada je imala 7 članova, komandant je bio Nereo Milin, a zamjenik komandanta Ivan Bilić.

Međutim, iako su brodovi poznati po svojim originalnim imenima, kako je i gore navedeno, oni su službeno nosili nazive »PARTIZAN 1 — 4«.

Komandant flotile bio je Miroslav Dragustin, a politički komesar Slavko Ružić.

Brodovi su kasnije prenaoružavani i dobili su jača oružja uključivši višecjevne protuavionske mitraljeze i topove od 47 mm.

Flotila je uglavnom imala bazu u Jablancu, a jedan brod flotile stalno se nalazio u Senju radi potreba štaba II POS-a.

Akcije nove flotile

Prvi vatreni okršaj doživjela je posada PC 3 »Škampa« 16. prosinca 1943. Tog jutra opažen je veliki njemački transportni brod koji je od rta Lun na Pagu plovio prema Karlobagu. Flotila se nalazila u Jablancu, ali su PC 1 »Jadran« i PC 4 »Junak« imali kvarove na motoru, a PC 2 »Macola« bila je na drugom zadatku, tako da je za napad na njemački brod ostao samo »Škampo«, koji je napustio luku i uputio se u napad. Bilo je to kao borba Davida i Golijata. Kad se »Škampo« približio brodu, otvorio je vatru i tek tada s njemačkog broda odgovoreno je vatrom. Bio je to pravi pakao. »Škampo« ipak uspijeva da se povuče prema Jablancu, a njemački brod nastavio je putovanje prema Karlobagu. Međutim, ova prva akcija i vatreno krštenje posade »Škampa« imali su velik psihološki efekt na mlade borce, koji su kasnije imali niz uspješnih okršaja s nadmoćnim neprijateljem.

Slijedećeg dana vatreni okršaj imala je i posada PC 2 »Macola« u uvali Kosirača na otoku Istu s naoružanim njemačkim motornim jedrenjakom, ali ga ipak nisu uspjeli zarobiti zbog neiskustva posade u borbi na moru.

Jedna od slijedećih akcija bio je napad na parobrod »Slavija«, koji je u službi njemačkih okupatora održavao redovitu liniju Rijeka — Crikvenica — Vrbnik — Crikvenica. Taj je brod ponovno pao neprijatelju u ruke prilikom zauzimanja otoka Krka jer je u Puntu bio nesposoban za plovidbu. Nijemci su ga osposobili i sada je bila želja štaba II POS-a da se brod pokuša ponovno zarobiti kako bi se uključio u promet Vis — Bari.

Za akciju su određeni PC 1 »Jadran« i PC 3 »Škampo«, koji su isplovili iz Senja i postavili se u zasjedu kod rta Glavina jugoistočno od Vrbnika. »Slavija« je redovito uplovljavala u Vrbnik nakon pada mraka, tu se zadržala kraće vrijeme i opet isplovljavala za Crikvenicu. Naši patrolni čamci morali su »Slaviji« zapriječiti izlaz iz Vrbnika i tu je zarobiti, što ne bi predstavljalo veću poteškoću jer su se na brodu nalazila svega dva do tri Nijemca kao osiguranje.

No »Slavija« je isplovila iz Vrbnika mnogo brže nego su se na partizanskim brodovima nadali i oni nisu uspjeli da stignu ispred izlaza iz vrbničke luke i da zapriječe prolaz »Slaviji«.

Na otvorenu vatru iz mitraljeza i tek montiranog topa na »Jadranu«, »Slavija« je samo povećala brzinu i utekla potjeri »Jadrana« i »Škampa«.

Umjesto zarobljavanja »Slavije« rezultat akcije bio je jedino obustavljanje parobrodarske linije za Vrbnik. Neiskusne posade doduše i ovu su akciju mogle izvesti jednostavnije, sigurnije i uspješnije da su postavile zasjedu na samoj obali u Vrbniku i pri pristajanju zarobile brod, kako se to radilo u kasnijim akcijama.

Veza s Dalmacijom

Štab II POS-a, nakon što je formiran kao sastavni dio Mornarice NOVJ, nije imao vezu s pretpostavljenom komandom, a također ni sa susjednim III POS-om u Sjevernoj Dalmaciji sve dok nije u Senj stigao naoružani brod NB »Partizanka« iz Starigrada na Hvaru i uspostavio vezu. S III

POS-om veza je uspostavljena preko NB 8 »Kornat«, koji je također uplovio u Senj. Sve se to događalo u prvoj polovici studenog 1943. godine.

Odmah nakon uspostavljanja veze dolazi do intenzivnog prometa na relaciji Vis — Dugi otok — Senj i u Senj stižu brodovi s ratnim materijalom i gorivom potrebnim našim jedinicama u Lici i Kordunu. Transportne brodove osiguravaju patrolni čamci i naoružani brodovi, a tu sudjeluju i patrolni čamci II POS-a. Na kraju studenog dolazi do iskrcavanja Nijemaca na sjeverno dalmatinske otoke i promet prema Senju za neko je vrijeme obustavljen.

Do ponovnog uspostavljanja veze dolazi kad je Štab II POS-a iz Senja uputio patrolni čamac PČ 3 »Škampo« na Dugi otok da uspostavi vezu s III POS-om, koji se prema nekim podacima nalazio u mjestu Zaglava. Nakon mnogo peripetija »Škampo« je stigao do štaba III POS-a, predao izvještaj za Štab Mornarice i tako ponovno uspostavio vezu. Zatim je s patrolnim čamcem PČ 21 »Streljko« iz sastava flotile III POS-a isplovio za Kornate da preuzme konvoj brodova koje je s materijalom trebao pratiti do Senja. Bio je to prvi susret mornara II POS-a s Kornatima, koji će za kratko vrijeme biti često domaćin umornim posadama flotile.

Povlačenje iz sjevernog Jadrana u Dalmaciju

Nakon prve vožnje do Kornata brodovi flotile II POS-a u nekoliko navrata prate transportne brodove na povratnim putovanjima iz Senja za Dugi otok, i to najčešće brodove s ranjenicima za liječenje u savezničke bolnice u Italiji, na Malti ili Africi, ili sa zbijegom i židovskim internircima iz logora na Rabu. Najdramatičnije je svakako bilo osiguranje konvoja s ranjenicima, koji je iz Senja isplovio 3. siječnja 1944. Transportne brodove »Arduine«, »Bog s nama« i »Marjan« osiguravali su najprije PČ 1 »Jadran« i PČ 3 »Škampo«, a kada se »Škampo« u buri i snježnoj mećavi nasukao u uvali Jakišnica na Pagu, u osiguranje je uključen PČ 2 »Macola«.

Ono što je neizbježno moralo doći i što se očekivalo, dogodilo se 17. siječnja 1944, kad su Nijemci poslije izvršene koncentracije svojih snaga u Gospiću zauzeli preostali dio još slobodne obale od Novog do Karlobaga i otok Pag.

Štab II POS-a morao se povući na Dugi otok. Flotila je tada jedina formacijska i operativna jedinica II POS-a ona je u povlačenju osiguravala konvoje transportnih brodova koji su iz Senja, Jablanca, Raba i Novalje plovili prema Božavi na Dugom otoku, gdje je bila prva privremena stanica povučenih jedinica i ustanova Sjevernog Jadrana. Time je bila završena i prva faza djelovanja flotile II POS-a, koja je u relativno kratkom vremenu stekla veliko iskustvo u borbi na moru s nadmoćnijim i tehnički moderno opremljenim neprijateljem.

U drugoj fazi svoga djelovanja flotila II POS-a, čiju su jezgru do kraja rata sačinjavali patrolni čamci »Jadran«, »Macola«, »Škampo« i »Junak«, odigrala je važnu ulogu u borbi na moru sve do konačnog oslobođenja naše cjelokupne obale i do uplovljenja PČ 8 »Udarnik«, iz iste flotile, u Trst kao prvog savezničkog broda koji je uplovio u tu oslobođenu luku.